

ОСОБЛИВОСТІ УНІФІКАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Клещенко Наталія Олександрівна

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник відділу теорії держави і права

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Сучасний розвиток суспільних відносин нерозривно пов'язаний із політичними процесами що нині відбуваються по всьому світу. Регіональні збройні конфлікти, серед яких російсько-українська війна, нове загострення палестино-ізраїльського конфлікту продемонструвала неготовність міжнародних інституцій до викликів сьогодення, а міжнародне право виявилось неспроможним гарантувати, суверенність незалежних демократичних держав. У зв'язку із цим дуже багато питань виникають щодо дії та ефективності міжнародного гуманітарного права, яке у науковій думці нерідко називають правом законів і звичаїв війни.

Міжнародне гуманітарне право ґрунтується на дії універсальних міжнародно-правових акти, які були підписані у 1949 році у Женеві, серед яких: Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, з складу збройних сил на морі; Конвенція про поводження з військовополоненими; Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Являючи собою по правовій природі набір правил, які набувають чинності в умовах збройних конфліктів та інших ситуаціях насильства, міжнародне гуманітарне право спрямоване на мінімізацію шкоди, яку може заподіяти збройний конфлікт, шляхом накладання зобов'язань та обов'язків на тих, хто бере у ньому участь. Нормативно воно спрямоване на забезпечення двох напрямів під час збройного конфлікту: захистом осіб, які не беруть участі у бойових діях, та обмежують застосування засобів і методів ведення бойових дій, таких як зброя та тактика.

Проте, як показав приклад російсько-української війни, вищезазначені акти виявилися виключно декларативними. Підтвердженням цього є те що в умовах війни (зокрема російсько-української) деякі механізми складно реалізуються, або не діють взагалі. Мова йде про використання заборонених видів зброї, питання пов'язані з полоненими (як військовими так і цивільними), біженцями тощо. Вчиняючи злочини, які не просто заборонені нормами міжнародного права (зокрема вищевказаними Конвенціями), а й є морально недопустимими, агресор фактично не несе ніякої відповідальності. Виходячи з цього, вважаємо головним недоліком

чинних норм у сфері міжнародного гуманітарного права, відсутність ефективного механізму притягнення до відповідальності за їх порушення.

Уніфікація є одним із інструментів, іманентно властивих міжнародному праву, однак форми та межі її застосування залежать від сучасного контексту, що суттєво ускладнює її пояснення в межах класичних парадигм міжнародного права. Уніфікація міжнародно-правових регуляторів зазнає впливу різноманітних чинників, до яких належать не лише політичні умови цього складного політико-правового процесу (зміст та процедури політичного діалогу держав та міжнародних організацій), але й соціокультурний контекст, правові традиції та досвід співпраці у певних сферах. Серед таких чинників беззаперечно важливими є також існуючі доктринальні та загальнотеоретичні підходи, якими керуються як учасники процесу уніфікації, так і його дослідники. Цим пояснюється важливість дослідження теоретичного підґрунтя сучасного правового дискурсу щодо уніфікації міжнародного права¹.

Показово, що ряд вчених пов'язує початок процесу становлення «благородного цивілізатора народів» (фактично – сучасного міжнародного права) із серединою XIX століття і низкою конвенцій (1856, 1863, 1864, 1868, 1874, 1880, 1899, 1907, 1909, 1910, 1913 років), що заклали основи міжнародного гуманітарного права. У цей час панувала романтична ідеологія міжнародного політичного діалогу, яка передбачала можливість досягнення миру й злагоди «цивілізованих націй» на основі спільних цінностей та ідеалів гуманізму. На таких ціннісних засадах логічним було прагнення уніфікувати «право війни» як найбільш очевидне джерело нестабільності світового порядку, але не лише це². Заглибившись в історичний очерк міжнародного права, можна помітити ознаки уніфікації у двосторонніх договорах європейських держав кінця XVIII століття про уніфікацію кримінального права, що продовжувалося у XIX столітті, а також і в процесах уніфікації міжнародного гуманітарного права на межі XIX–XX століть.

Сьогодні ж, уніфікація норм міжнародного гуманітарного права є складним процесом, який передбачає необхідність вирішення значної кількості питань, пов'язаних з виробленням єдиних підходів до визначення нормативно закріплених правил, що застосовується під час збройних конфліктів з метою обмеження засобів та методів ведення воєнних дій. Крім того уніфікація є своєрідною наукою узагальнення і поєднання різних структурних механізмів правової регламентації, відстоювання двоєдиного характеру цієї тенденції. З одного боку, вона є процесом вироблення загальних норм у питаннях що потребують правового регулювання, з іншого – техніко-формалізованою обробкою вже прийнятих уніфікованих

¹ Стрельцова, С.Д. (2020). *Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти)*. (дис. д.юн.) / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, Україна.

² Стрельцова, С.Д. (2020). *Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти)*. (дис. д.юн.) / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, Україна.

положень. Слід звернути увагу на те, що уніфікація в сучасному світі не існує сама по собі. Велике значення у цьому процесі займають міжнародні та міждержавні організації, які нерідко мають в цьому власні інтереси і навіть беруть на себе тягар здійснення міжнародної уніфікації права для його імплементації в державах.

Монолітність системи, у свою чергу, виступає юридичною основою уніфікації законодавства, потреба в якій має періодичний характер, залежно від інтенсивності та нагромадження нормативного матеріалу. Уніфікація не повинна «бентежити» специфікою суспільних відносин, диференційованим підходом до їх регламентації. Наявність у цих відносинах спільних властивостей і граней, їх системна єдність одночасно припускає цілісне, уніфіковане регулювання. Ефективність такого підходу вбачається у тому, що уніфікація, по-перше, створює ряд переваг законодавчого характеру (зменшує обсяг нормативного матеріалу, виключає елементи його дублювання, що в повній мірі стосується його термінології); по-друге, полегшує застосування правових приписів та термінів на практиці, у тому числі в міжнародній³.

Уніфікація норм міжнародного гуманітарного права, з огляду на події у світі має бути спрямована на декілька напрямків. Зокрема забезпечення пріоритетів правового регулювання у цій сфері, вироблення дієвих способів недопущення збройних конфліктів та врегулюванні існуючих, а також створенням дієвого механізму притягнення до відповідальності за порушення таких норм.

³ Оніщенко, Н. М. (2015). Уніфікація як спосіб співвідношення і узгодженості внутрішньодержавного і міжнародного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України* (6 (164)).